

Odnos politike do znanja v družbi znanja

Zdenko Kodelja

Odgovor na vprašanje, kakšen je odnos do znanja v družbi znanja, še zdaleč ni enostaven, saj je odvisen od tega, kako razumemo odnos, kako znanje in kako družbo znanja. Sploh pa, ali je mišljen dejanski ali deklarativen odnos do znanja? A naj bo mišljen prvi, drugi ali oba, v vsakem primeru ostaja odprto vprašanje, ali gre za odnos do znanja v dejanski družbi znanja ali pa za odnos do znanja v ne-dejanski družbi znanja, to se pravi, v družbi, ki sicer samo sebe vidi ali želi prikazati kot družbo znanja, v resnici pa kot taka ne obstaja oziroma obstaja le kot fikcija? Zdi se, da je še najmanj problematična predpostavka, da gre za vprašanje o dejanskem odnosu do znanja v družbi, ki še ni družba znanja, želi pa to postati. Toda čigav odnos je pri tem mišljen? Politike? Gospodarstva? Javnosti? Šol? Učiteljev? Učencev? Staršev? In kako se ta odnos do znanja kaže? Po katerih merilih naj ga presojava? Sploh pa, ali gre res za odnos do znanja v strogem pomenu besede in ne morda tudi za odnos do vednosti, praktične modrosti, kompetenc ali verjetja?

V tej kratki razpravi se bom omejil le na nekatere vidike te problematike. Obravnaval bom zgolj odnos politike do znanja v družbi, ki je v političnih dokumentih opredeljena kot družba znanja. Iz tega je razvidno, da je predmet analize v tem spisu zelo omejen, kljub temu pa je še vedno preobsežen, da bi ga bilo mogoče kolikor toliko celovito ali podrobno obravnavati. Zato ni ta analiza nič več kot poizkus grobega orisa določene konceptualne mreže, ki omogoča razkriti nekatere značilnosti obravnavane problematike, ki bi drugače ostale bolj ali manj prikrite pod bliščem političnega leporečja. Pri tem jemljem kot predpostavko, da so – ko je govora o odnosu do znanja – z odnosom pravzaprav mišljena stališča, vrednotenje in ravnanje. Prav tako

predpostavljam, da je tako razumljen odnos verjetno precej različen pri različnih osebah (učitelji, učenci, znanstveniki, politiki itd.) in ustanovah (univerze, raziskovalni inštituti, podjetja, politične stranke, vlade, parlamenti itd.) ter da je ta odnos seveda lahko različen tudi znotraj vsake od teh kategorij. Še več: do razlike – denimo med deklariranimi stališči in ravnanjem – lahko pride tudi pri eni in isti osebi ali instituciji. To pomeni, da tudi v tem spisu obravnavani odnos politike do znanja v kontekstu tako ali drugače razumljene družbe znanja ni enoten. Ne samo, da se razlikuje od države do države, ampak je tudi znotraj ene in iste države običajno raznovrsten.¹

Izhajajoč iz teh predpostavk in obenem iz nekaj osnovnih tez ter ugotovitev glede pojmovanja znanja v kontekstu bržkone dominantne politične vizije družbe znanja, o katerih sem na različnih mestih že pisal, bom v nadaljevanju poskušal dodatno osvetliti nekaj značilnosti odnosa politike do znanja v družbi, ki so jo politično vplivne mednarodne ustanove in najvišje evropske ter nacionalne politične institucije razglasile za družbo znanja. Politiki in oblikovalci različnih strateških dokumentov so v zadnjih desetletjih veliko govorili o družbi znanja, ki je v teh dokumentih dobila zelo pomembno mesto. Še več: družba znanja je v njih na terminološki in konceptualni ravni nadomestila tista pojmovanja družbe, ki jih poznamo pod imeni »informacijska družba«, »postindustrijska družba« in »postmoderna družba« (Miles, 2005: 1). Pri tem se je izraz »družba znanja«, kot je omenjeno v eni od analiz (ibid.), uporabljal na dva načina: kot deskriptivni in kot normativni termin. V prvem primeru gre za izraz, ki se nanaša na opis »nove dinamike industrijske rasti in družbenih sprememb, ki so postale očitne v zadnjih desetletjih«. V tem pomenu je izraz »družba znanja« uporabljen v številnih študijah OECD-ja. Pomembno je tudi, da se v tem kontekstu izraza »družba znanja« in »na znanju temelječe gospodarstvo« pogosto uporabljata kot medsebojno zamenljiva (ibid.). V tej sinonimni rabi obeh izrazov se lepo kaže redukcionistični pogled na družbo. Tako pojmovana družba znanja ni namreč v svojem bistvu nič drugega kot na znanju temelječe gospodarstvo. V drugem primeru, ko je izraz »družba znanja« uporabljen kot normativni termin, pa se ta izraz ne nanaša na družbo, kakršna je, ampak na

1 Ta raznovrstnost izhaja predvsem iz raznovrstnosti subjektov političnega odločanja. Na osnovi analize zgodovine šolskih politik v Franciji je Antoine Prost prepričljivo pokazal, da je predstava o tem, kako v šolski politiki obstaja nek vrhovni subjekt, ki po lucidni analizi problemov sprejme dobre rešitve, napačna. Takega subjekta, ki bi sam sprejemal odločitve, ni. Zato po njegovem mnenju tudi zgodovine šolskih politik ni mogoče misliti kot politične zgodovine, saj paradigma politične zgodovine predpostavja nek mirični subjekt, ki svobodno in suvereno sprejema odločitve na podlagi ciljev, ki jim sledi, in sredstev, ki jih ima na razpolago. Bolj primerno bi bilo, pravi, da bi zgodovino šolskih politik poskušali misliti kot zgodovino pluralnih strategij pluralnih družbenih akterjev (Prost, 1992: 216–218, 112–115).

družbo, kakršna naj bi bila, to se pravi na neko zaželeno prihodnje stanje, ki ga je kot cilj šele treba doseči. V tem smislu je izraz »družba znanja« prisoten v Lizbonski strategiji in v številnih drugih strateških političnih dokumentih (ibid.). Zato verjetno ni naključje, da je v njih večkrat govorila o prehodu v družbo znanja. Pri tem je v glavnem mišljen prehod iz informacijske družbe v družbo znanja.²

Tako je tudi v že omenjeni Lizbonski strategiji iz leta 2000,³ ki nedvomno sodi med ključne strateške dokumente Evropske unije. Kot taka ni vplivala zgolj na odnos nacionalnih politik do znanja in družbe znanja, ampak tudi na samo razumevanje in uradno razlago teh konceptov v državah članicah. Zato jo je upravičeno vzeti za izhodišče analize, katere cilj je vsaj delno odgovoriti na vprašanje, kakšen je odnos do znanja v družbi znanja. Vendar v tem primeru nikakor ne gre za iskanje univerzalnega odgovora na to vprašanje. Namen je veliko bolj skromen: poskušati ugotoviti, kakšen je odnos politike do znanja in družbe znanja v Evropski uniji. A tudi odgovor na to precej ožje zastavljeno vprašanje bo nujno parcialen, saj bo v glavnem temeljil na analizi zgolj dveh sestavin tega odnosa, ki se kažeta na dveh ravneh: prvič, v opredelitvi znanja in družbe znanja v Lizbonski strategiji, in drugič, v uresničevanju v njej zapisanih ciljev, ki naj bi omogočili prehod držav članic Evropske unije v družbo znanja.

Če torej najprej pogledamo, kako sta v Lizbonski strategiji obravnavana znanje in družba znanja, lahko vidimo, da je družba znanja, kot je bilo že omenjeno, opredeljena kot cilj. Iz tega sledi, da na osnovi Lizbonske strategije ne moremo vedeti, kakšen je odnos evropske politike do znanja v dejanski družbi znanja, ampak lahko ugotovimo le, kakšen je njen odnos do znanja v še ne-dejanski družbi znanja. Po eni strani gre za čisto instrumentalen odnos do znanja. Kajti znanje je sredstvo, ki omogo-

2 Ta prehod je viden kot doslej zadnji prehod v zgodovinskem razvoju družb od nomadske, poljedelske in industrijske do informacijske družbe, ki prehaja sedaj v družbo znanja. Tako, kot je nomadska družba temeljila na naravi, poljedelska na zemlji, industrijska na kapitalu, informacijska na informacijah, temelji družba znanja na znanju. Obstajajo različni teoretski modeli družbe znanja, vendar se zdi, da je v vseh poudarek na znanju, informacijski tehnologiji, učenju. Včasih so posamezni elementi tako poudarjeni, da dobi družba po njih ime. Tako nekateri avtorji govorijo o »družbi znanja«, drugi o »internetni družbi«, tretji o »učeci se družbi« itd. V vseh pa so kot nujni pogoj njihovega obstoja ali razvoja navedeni vsaj: vseživljenjsko učenje in razvoj informacijskih tehnologij ter omrežij. Pomembno je tudi dejstvo, ki izhaja iz teh različnih pogledov na nakazani družbeni razvoj, da se z razvojem družbe pomen znanja ne samo povečuje, ampak se tudi spreminja pomen, ki ga določena vrsta znanja ima za posamezno vrsto družbe. Tako je bilo za nomadsko družbo ključno znanje o naravi, za poljedelsko družbo znanje o obdelovanju zemlje in gojenju rastlin, za industrijsko družbo znanje o industrijskem proizvodnji itd. (Kauppinen, 2004: 7–8).

3 Informacijska družba je navedena kot eden od pogojev za prehod v družbo znanja (European Union Parliament Website *Lisbon European Council 23 and 24 March Presidency Conclusion*, toč. 5, 8–11).

ča nastanek in obstoj družbe znanja. Kot tako ima znanje le instrumentalno vrednost. Toda po drugi strani je videti, kot da odnos evropske politike do znanja ni zgolj instrumentalen, saj je njen cilj družba znanja. Ker brez znanja družba znanja ni mogoča, je torej znanje nujno obenem tudi cilj. Toda to še ne pomeni, da sta znanje in družba znanja cilj zato, ker evropska politika vidi v znanju nekaj, kar je že samo po sebi dobro. Daleč od tega. Znanje namreč zanjo nima inherentne vrednosti, ampak ima vrednost samo kot sredstvo za nastanek družbe znanja. Ker pa je družba znanja v tem kontekstu v glavnem mišljena kot družba, v kateri gospodarstvo temelji na znanju,⁴ ima znanje vrednost predvsem zato, ker je razumljeno kot sredstvo za doseganje gospodarske rasti in izboljšanje konkurenčnosti evropskega gospodarstva.⁵ Iz tega sledi, da ima znanje tudi takrat, ko ga je mogoče razumeti kot cilj, ker je družba znanja opredeljena kot cilj, prvenstveno instrumentalno vrednost. Zato je takšen odnos politike do znanja in do družbe znanja upravičeno imenovati: instrumentalizem.

Prav po tej značilnosti se družba znanja, ki jo Lizbonska strategija postavlja za cilj, pomembno razlikuje od družbe znanja, kakršno opredeljuje Unescov strateški dokument z naslovom *Towards Knowledge Societies* (2005). V njem namreč še zdaleč ni tako velik poudarek na znanju kot sredstvu za povečanje gospodarske rasti in konkurenčnosti gospodarstva. Tudi uporabno znanje ni mišljeno in cenjeno le kot znanje, ki ga lahko spremeni v dobiček v gospodarstvu. Poudarja se vrednost različnih vrst znanja, ne samo znanstvenega. Zato ni govora le o eni vrsti družbe znanja, ampak o različnih. To pomeni, da v tem primeru ne gre za prehod v družbo znanja, temveč za prehod v različne družbe znanja. Pravzaprav niti ni mišljen prehod iz neke družbe, ki še ni družba znanja, v družbe, ki to so, ali, natančneje rečeno, ki to bodo. Kajti predpostavka, na kateri temelji ta koncept različnih družb znanja, je, da so bile vse družbe od antike dalje, vsa-

4 »Na znanju temelječe gospodarstvo je gospodarstvo v katerem je uporaba znanja v tehnologijah, inženirstvu in managementu rabljena kot sredstvo za ustvarjanje gospodarskih koristi. To je bistvo Lizbonske strategije. Vlaganje v raziskave, razvoj in inovacije je bilo in se vedno je razumljeno kot ključni dejavnik, ki je nujen za izboljšanje konkurenčnosti.« (Schim, 2009.)

5 To se vidi tudi po tem, da je bil (od leta 1987, ko je bil v Pogodbo o Evropski skupnosti vključen naslov »Raziskave in tehnološki razvoj«) pravzaprav edini »cilj politike Skupnosti na področju raziskav in tehnološkega razvoja okrepiti znanstvene in tehnološke temelje evropske industrije ter spodbujati njeno konkurenčnost na mednarodni ravni. Pospeševanje industrijske konkurenčnosti je bila temeljna sestavina okvirnih programov, kot so jih države članice opredeljevale od srede do konca osemdesetih let.« Čeprav se je ta ključna določba »leta 1993 (z mastrichrsko pogodbo) spremenila, tako da je bila dopolnjena s stavkom: »pri čemer pospešuje vse raziskovalne dejavnosti, ki se zdijo potrebne zaradi drugih poglavij te pogodbe« (M. Györfi, 2006), je očitno, da je za EU dvig konkurenčnosti gospodarstva se vedno glavni cilj vlaganja v raziskave, razvoj in inovacije.

ka na svoj način, družbe znanja,⁶ čeprav se je sam izraz »družba znanja« pojavil šele sredi prejšnjega stoletja kot oznaka za družbo, v kateri ni glavni vir družbenega bogastva ne kapital ne naravni viri ne delo, ampak znanje (Beck, 2009).⁷ Za vse družbe znanja, vključno s sedanjo, pa je bilo značilno, da je bil nadzor nad znanjem tesno povezan z veliko »neenakostjo, izključitvijo in družbenimi konflikti« (ibid.: 17). Ker je bilo znanje v preteklosti dolgo v izključni domeni ozkih krogov učenih posameznikov, večina ljudi ni imela nikakršnega dostopa do tega znanja. Zato so bile to izključevalne družbe znanja. V času razsvetljenstva pa je prišlo do preobrata. Širjenje znanja prek knjig in tiska, kakor tudi prek šol in univerz, je postopno spreminjalo znanje v javno dobro, dostopno vedno večjemu številu ljudi. In z razširjanjem znanja so se širile tudi ideje univerzalnosti, svobode in enakosti. Sodobna razširjenost novih informacijskih tehnologij in interneta kot javnega omrežja pa vzbuja upanje, da se bo dostopnost do virov znanja še povečala (ibid.: 17). Enaka in univerzalna dostopnost do znanja je namreč temeljni kamen družb znanja, ki so vir človeškega in vzdržnega razvoja (ibid.). Če bo šel razvoj v tej smeri, potem je mogoče, da prihodnje družbe znanja ne bodo več izključevalne, ampak vključevalne. Kajti prav »nihče ne bi smel biti izključen iz družb znanja, v katerih je znanje javno dobro, ki je dosegljivo vsakomur in vsem« (ibid.: 18). Ali bo izključen ali ne, pa seveda ni odvisno le od razvoja in dostopnosti interneta ter informacijskih tehnologij. Te sicer lahko izredno povečajo dostopnost virov informacij, toda zgolj njihov obstoj še ne jamči niti, da bodo ljudje v nerazvitih delih sveta imeli enak dostop do znanja kot tisti v razvitih državah, niti da bodo, če bodo imeli možnost dostopa do teh tehnologij, te res lahko uporabili sebi v prid. Avtorji obravnavanega dokumenta imajo namreč prav, ko poudarjajo, da imajo internet in digitalne tehnologije sicer pomembno vlogo tako za gospodarski kakor tudi družbeni in človeški razvoj, vendar niso nikakršno čudežno zdravilo ne za težave razvitega sveta ne za probleme držav v razvoju. Prav nasprotno: marsikje po svetu ljudje rabijo »najprej knjige, učbenike in učitelje, in šele nato računalnike in dostop do interneta« (ibid.). Ta poudarek je pomemben, ker z njim avtorji opozarjajo, da nastajanje globalne informacijske družbe, ki je posledica nove tehnološke revolucije, ne sme zastreti dejstva, da ima ta tehnologija vrednost samo kot sredstvo za doseg resničnih družb znanja. Zato širitev internetnih omrežij in digitalne tehnologije še zdaleč ni dovolj. Družbe znanja namreč niso pre-

6 Zato je po mnenju avtorjev tega Unescovega dokumenta nujno poskušati »povezati forme znanja, ki jih družbe že posedujejo, z novimi formami razvoja, prisvajanja in razširjanja znanja, ki je cenjeno v modelu na znanju temelječega gospodarstva« (UNESCO, 2005: 17).

7 Sam izraz »družba znanja« in njegova opredelitev se pogosto pripisuje Petru Druckerju, »očetu« menedžmenta (Drucker, 1994/1995: 53–80).

prosto posledica tehnološkega determinizma. To je tudi razlog, da po mnenju piscev tega dokumenta, kljub izjemni rasti količine informacij in njihove vse večje dostopnosti, še nismo kaj dosti bližje resničnim družbam znanja. Dokler ogromne množice ljudi po svetu nimajo enakih možnosti glede dostopa do izobrazbe (ki omogoča kritično presojo in mišljenje, analizo, razvrščanje in obvladovanje dostopnih informacij), bodo informacije zanje samo množica nejasnih podatkov. Obilje informacij zato še ni nujno vir dodatnega znanja. Informacija je lahko sredstvo za produkcijo znanja, ni pa znanje. Zato mora biti po njihovem prepričanju v družbah znanja vsakdo zmožen ne samo tega, da se dobro znajde v ogromni množici nepreglednih informacij, ampak tudi sposoben kritičnega mišljenja in razsojanja, ki omogočata razlikovanje med pomembnimi in nepomembnimi informacijami, med informacijami, ki so uporabne za produkcijo novega znanja, in tistimi, ki niso (ibid.: 19). Pogoj za takšno razlikovanje in poznejšo uporabo informacij za produkcijo novega znanja pa je z izobraževanjem pridobljeno znanje. Iz tega se vidi, da informacija ni znanje. Znanje pa naj bi se razlikovalo od informacij tudi po tem, da so informacije v mnogih primerih tudi »blago, ki se kupuje in prodaja« (ibid.).

Toda ta razlika med informacijo in znanjem je problematična, če je pravilna teza, ki jo je že pred dobrimi tremi desetletji zagovarjal francoski filozof Lyotard, ko je trdil, da se je v postindustrijskih družbah spremenil status samega znanja. Od trenutka, ko znanje nima več svojega cilja v samem sebi kot realizacije ideje o izobrazbi, odkar je poleg tega prenehalo biti tudi v raziskovanju namen samemu sebi, se vse bolj spreminja v nekaj, kar se proizvaja za prodajo in se uporablja z namenom, da se ga valorizira v neki novi proizvodnji (Lyotard, 2002: 13). Znanje je tako postalo blago, katerega vrednost je odvisna, enako kot pri vsakem blagu, od njegove uporabnosti in dobičkonosnosti. Čudno pa je, pravi nemški filozof znanosti Mittelstrass, da »družba znanja ne vidi sebe kot družbo, ki je zvesta svojemu znanstvenemu in epistemičnemu bistvu, ampak prav nasprotno, kot družbo, ki je odkrila znanje kot dragoceno blago« (Mittelstrass, 2003: 231).

Té ugotovitve veljajo tudi za odnos evropske politike do znanja in družbe znanja. Bistvo tega odnosa najbolj razkrije dejstvo, da je v Lizbonski strategiji družba znanja zelo tesno povezana z idejo visoko konkurenčnega in na znanju temelječega gospodarstva. Ta ideja je bila namreč v njej določena kot eden od najpomembnejših strateških ciljev razvoja držav članic Evropske unije do leta 2010. Ta naj bi že do takrat postala v svetovnem merilu vodilno na znanju temelječe gospodarstvo.⁸ T.e tako bi zmo-

8 Na zasedanju Evropskega sveta, ki je bilo v Lizboni marca 2002., so si predsedniki vlad in držav članic EU zadali strateški cilj, da postane evropsko gospodarstvo do leta 2010. najbolj konkuren-

gla na globalnem trgu konkurirati državam, v katerih so plače tako nizke, da jim z nižanjem plač preprosto ni mogoče konkurirati.⁹ Večje vlaganje v raziskave in razvoj je bilo videno kot nujni pogoj za dosego tega strateškega cilja. Zato je leta 2002 Evropski svet v Barceloni kot enega od ključnih ciljev določil, da bodo članice EU do leta 2010 povečale vlaganje v raziskave in razvoj na tri odstotke bruto družbenega proizvoda (BDP).¹⁰ Razloga, s katerima se je to odločitev upravičevalo, sta bila naslednja. Prvi razlog je bil na različnih študijah temelječe predvidevanje, da bo večje vlaganje v raziskave in razvoj dolgoročno pomembno vplivalo na gospodarsko rast in zaposljivost v EU.¹¹ Drugi razlog pa je bila želja, da se zmanjša velik primanjkljaj, ki ga ima EU v primerjavi s konkurenco glede višine vlaganja v raziskave.¹² Toda že leta 2005 se je izkazalo, da EU tega cilja ne bo dosegla.¹³ Zato so se leta 2006 države članice med drugim zavezale, da bodo v

---

renčno, na znanju temelječe gospodarstvo na svetu, ki bo ustvarjalo kakovostna nova delovna mesta in omogočalo trajno gospodarsko rast ter večjo socialno kohezijo (European Union Parliament Website *Lisbon European Council 23 and 24 March Presidency Conclusion*, toč. 5).

- 9 Tako je denimo leta 2006 takratni britanski predsednik vlade T. Blair dejal, da je s Kitajsko, kjer dosegajo izdatki za plače le pet odstotkov njihovih, nemogoče tekmovati, in da zato na znanju temelječe gospodarstvo ni gospodarstvo, v katerem gre za konkurenčnost plač, ampak za tekmovanje v znanju, inovativnosti in kreativnosti (European Commission, EUR 22700 – Science and Governance – *Taking European knowledge society seriously*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007, 14).
- 10 2002 – Commission's communication 'More research for Europe – Towards 3 % of GDP' (http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2002_communication_en.htm).
- 11 Študije naj bi kazale, da bo takšno vlaganje vsako leto po letu 2010 prineslo v članicah EU do 0,5 % dodatne rasti BDP in 400.000 novih delovnih mest (The 3 % objective: brief history; http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/history_en.htm). Po drugi strani pa Jože Mencinger v svoji analizi dokazuje, da »samodejne povezanosti med izdatki za raziskave in razvoj in gospodarsko rastjo ter rastjo zaposlenosti ni. Tako je na primer najvišjo, več kot osemodstotno povprečno gospodarsko rast je v razdobju 1995–2002 dosegla Irska, ki je v tem času imela ne le izjemno nizke izdatke za raziskave in razvoj, nekaj nad 1 odstotkom BDP, ampak jih je celo zmanjševala. Državi z najvišjimi izdatki za raziskave in razvoj, Finska in Švedska, sta istočasno imeli precej skromno gospodarsko rast. Slednja je v tem razdobju imela konstantno visoke stopnje izdatkov, medtem ko je od držav, za katere imamo podatke, izdatke za raziskave in razvoj povečevala le Finska, njihovo povečevanje pa je spremljalo zmanjševanje gospodarske rasti.« (Mencinger, 2005: 29).
- 12 Evropska komisija je v leta 2003 sprejetem Akcijskem načrtu (Action Plan 'Investing in research') navedla podatek, da dosega vlaganje v raziskave v EU le 1,9 % BDP, medtem ko je v ZDA 2,7 %, na Japonskem pa 3 % (http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2003_actionplan_en.htm). Iz tega se tudi vidi, zakaj je bil cilj, ki naj ga bi EU dosegla do leta 2010, ravno 3 % BDP za raziskave in razvoj. Evropska komisija je nato leta 2005 podkrepila svoje prepričanje o nujnosti uresničevanja sprejetega akcijskega načrta še s podatkom, da Kitajska, ki poleg Indije in še nekaterih držav hitro postaja v svetovnem merilu pomemben center raziskovanja in inovacij, vlaga v raziskovanje vsako leto za 20 % več sredstev.
- 13 Namesto rasti je bila pri vlaganju v raziskave in razvoj v EU oziroma njenih članicah ugotovljena stagnacija (2005 – Communication 'More Research and Innovation – A Common Approach'; http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2005_communication_en.htm).

prihodnjem obdobju veliko več vlagale v raziskovanje in razvoj.¹⁴ Toda za večino držav je tudi ta zaveza ostala le prazna obljuba. Zato ne preseneča dejstvo, da sta leta 2010 zastavljeni cilj dosegli le dve državi.¹⁵ In prav v tem se lepo kaže dejanski odnos politike do znanja in do družbe znanja. Po eni strani deklarativno vsi soglašajo, da je večje vlaganje v znanost in razvoj nujno. To svoje prepričanje tudi potrdijo s sprejetjem različnih strateških dokumentov in načrtov, v katerih se zavežejo, da bodo več proračunskega denarja namenjali za raziskave in razvoj. Po drugi strani pa ravnavo ravno nasprotno.¹⁶

To velja tudi za Slovenijo. Sprejela je več dokumentov, v katerih je povsem nedvoumno zapisan cilj, da bo povečevala vlaganje v raziskave in razvoj in do leta 2010 dosegla prej omenjeni lizbonski cilj.¹⁷ A ne le, da ga ni dosegla, v prvih dveh letih po sprejetju odločitvi članic EU se je delež državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj v Sloveniji celo nekoliko znižal.¹⁸ Treba pa je priznati, da je pozneje nova slovenska vlada v le-

14 Ko je Evropski svet spomladi 2006 na podlagi opravljenih analiz priznal, da lizbonski proces po šestih letih ni dal zelenih rezultatov, so se države članice EU na pobudo predsednika Evropske komisije med drugim odločile tudi »povečati naložbe v raziskave in inovacije« (http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_8/index_sl.htm).

15 Leta 2010 sta po dostopnih podatkih, ki jih navaja *Naravna*, med članicami EU dosegli ali presegli zastavljeni cilj 3 odstotka BDP za raziskave in razvoj: Finska in Švedska.

16 Tako je na primer Evropska komisija v strategiji *Naravna 2020* namenjeni izhodu iz krize in pravi gospodarstva EU na novo desetletje, ki jo je predstavila marca 2010, med ukrepi, ki bi jih morale države članice sprejeti, da bi izšle iz krize, ponovno navedla prav večje vlaganje v raziskave in razvoj, ki naj bi dosegalo 3 odstotke BDP. Kljub temu pa so države EU v svojem predlogu proračuna EU za leto 2013 julija predlagale 15-odstotno zmanjšanje sredstev za raziskave in razvoj (http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PR-ESS&reference=20120910%5C%2F057933&format=XMI&language=SL). Pozneje je Evropska komisija v svojem predlogu namenila za raziskave in razvoj več denarja, kot so predlagale države članice. Tudi pozneje sprejeti proračun EU za leto 2013 namenja več denarja za raziskave in razvoj.

17 Leta 2005 je slovenska vlada sprejela *Strategijo razvoja Slovenije*, v kateri je zapisano, da bo Slovenija najpozneje do leta 2012 povečala delež javnih sredstev za raziskave in razvoj na 1 % BDP, kar je bil tudi lizbonski cilj. Naslednjega leta, tj. leta 2006, je vlada (v skladu s sklepi Sveta EU iz leta 2005) pripravila *Program reform za uresničevanje Lizbonske strategije v Sloveniji*, v katerem je v proračunu do leta 2008 predvidela višji delež javnih sredstev za raziskave in razvoj (0,73 % BDP), ki ga bo treba v naslednjih letih še povečati, da bo leta 2010 dosežen zastavljeni cilj (1 % BDP). Tudi v *Reviziji o Nasilnem razvojnem in raziskovalnem programu za obdobje 2006–2010* je med ključnimi cilji tudi: »Povečati vlaganja v RR v skladu z Barcelonskim ciljem na 3 % BDP do leta 2010. Od tega podvojiti vlaganje gospodarskega sektorja v RR na 2 % BDP, vlaganje v RR iz javnih sredstev pa povečati na 1 % BDP.« (U. I. RS, št. 3/2006).

18 Leta 2006 je bil po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije delež državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj na ravni prejšnjih let. Znašal je 0,57 % BDP. Leta 2007 je bil ta delež le še 0,52 % BDP, leta 2008 pa še nekoliko nižji, tj. 0,51 % BDP. Ob teh podatkih je treba poudariti, da takrat še ni bilo gospodarske krize. Prav nasprotno, bilo je obdobje visoke gospodarske rasti, vendar se kljub temu takratna in še vladna ni odločila povečati proračunskega deleža za raziskave in razvoj.

tih 2009 in 2010 kljub takrat že zelo prisotni gospodarski krizi občutno dvignila proračunski delež denarja za raziskave in razvoj.¹⁹ A kaj, ko je leta 2011 ta delež spet padel,²⁰ nato pa je naslednja vlada leta 2012 z varčevalnimi ukrepi najbolj prizadela ravno področji produkcije in prenašanja znanja: znanost in šolstvo.²¹ Tudi sedanja vlada, ki se je oblikovala po padcu prejšnje vlade, to je v začetku letošnjega leta, stanja do sedaj ni spremenila na bolje. Če sodimo po predlogu letošnjega proračuna, ga bo še poslabšala.²² Tako je danes videti, kot da večina slovenskih politikov ne verjame več v Lizbonsko strategijo in v njej prisotno prerokbo, da je edino, kar nas bo rešilo, znanje in na znanju temelječe gospodarstvo. Opustili so torej vero v natanko tisto, v kar so še do nedavnega verjeli, ali vsaj hlinili, da verjamejo. Danes širijo novo vero, vero v varčevanje.²³ A ta vera je, če jo sodimo po dosedanjih učinkih varčevalnih ukrepov, ki jih je EU pred nekaj leti vsilila državam, kot sta Grčija in Španija, praznoverje. Varčevalni ukrepi namreč krize niso rešili, temveč so jo še poglobili. Kljub vednosti, da politika ostrega varčevanja ne deluje,²⁴ pa tisti, ki odločajo v imenu EU, še vedno ravnajo, kot da tega ne bi vedeli. Zato je za takšno ravnanje upravičeno reči, da je cinično (Sloterdijk, 1983).

Razlog za takšno radikalno spremembo perspektive in ravnanja večine slovenskih politikov v prejšnji in sedanji vladi ter parlamentu, ki se jasno kaže v tako obsežnem krčenju javnih sredstev za raziskave in razvoj, da sta raziskovalna dejavnost in visoko šolstvo že zelo resno ogrožena, naj

-
- 19 Leta 2009 je bil delež državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj 0,78 % BDP, leta 2010 pa že 0,87 % BDP (vključno z evropskimi sredstvi za raziskovanje in razvoj iz strukturnih skladov EU).
- 20 Leta 2011 je bil delež državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj 0,75 % BDP. Kaj je razlog za padec, za enkrat še ni znano.
- 21 Uradnih statističnih podatkov za leto 2012 še ni. Je pa Franci Demšar, direktor Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, v intervjuju z Jasno Kontler-Salamon navedel podatek, da je zaradi varčevalnih ukrepov »ARRS od 170 milijonov leta 2011 v lanskem proračunu izgubila 21 milijonov evrov« (»Pameten kmet nikoli ne poje semenskega krompirja«, Delo, 30. 05. 2013).
- 22 Tako namreč kaže podatek, da je letos – kar zadeva sredstva ARRS – »predlog proračuna manjši še za dodatnih 14 milijonov« (ibid.).
- 23 Tu mislim na verovanje, ki ga Paul Krugman, Nobelov nagrajenec za ekonomijo, v svojih OP-ED kolumnah za New York Times imenuje »kult varčevanja«, za katerega je značilno verovanje, da je proračunski primanjkljaj, ne pa množična brezposelnost, resnična nevarnost, in da bo torej »zmanjšanje deficita nekako rešilo problem, ki ga so povzročili ekscesi zasebnega sektorja« (Krugman, 2012). Mnogi politiki in bankirji, tako v Evropi kot v ZDA, delujejo kot svečeniki kakšnega starodavnega kulta, ki zahtevajo žrtvovanje ljudi zato, da se pomiri jeza nevidnih bogov (Krugman, 2010).
- 24 Da politika ostrega varčevanja ni uspešna, je nedavno vsaj za Grčijo spoznal in priznal celo Mednarodni denarni sklad. Dvom v varčevanje kot panacejo za izhod iz krize pa je izrazil tudi predsednik evropske komisije z izjavo, da je politika varčevanja dosegla svoje politične in socialne meje (Barroso, 2013).

bi bila finančna in posledično tudi gospodarska kriza, ki je prizadela Slovenijo. Zato se spremenjeno ravnanje politikov morda sploh ne zdi sporno. Prej nasprotno. Videti je povsem racionalno utemeljeno. Nespametno bi namreč bilo, če bi v močno spremenjenih razmerah, ki so posledica ekonomske krize, še vedno vztrajali pri izpolnjevanju ciljev, ki so si jih zastavili in zavezali uresničevati v času pred krizo. Toda problematičnost takšnega sklepanja je v tem, da iz premise, da je spremenjeno ravnanje politikov v močno spremenjenih družbenih razmerah razumno, še ne sledi sklep, da je razumna tudi odločitev o neproporcionalno obsežnem zmanjšanju proračunskih sredstev za raziskave in razvoj. Kajti iz iste premise lahko enako upravičeno potegnemo tudi nasproten sklep, namreč da je razumno povečati vlaganja v raziskave in razvoj. Tako se ni v začetku krize odzvala le Slovenija, ampak še nekatere članice EU, vključno z Nemčijo, ki velja za brezkompromisno zagovornico varčevanja.²⁵

Poleg tega pa je spremenjeno ravnanje politikov v tem primeru tudi etično sporno. Pravzaprav je nesprejemljivo, če ga presojava na osnovi etične načel, ki presoja etičnost nekega ravnanja po tem, ali je v skladu z določeno etično normo oziroma načelom ali ne: v našem primeru z načelom, da se je dogovorov treba držati (Bobbio, 1994: 116). Sporno je lahko celo, če soglašamo z mnenjem, da za presojanje etičnosti ravnanja politikov ni odločilna deontološka etika, ki zahteva skladnost ravnanja z vnaprej določenimi načeli, ampak konsekvencialistična etika. Kajti za politika kot politika naj bi veljalo, da mora ravnati v skladu s konsekvencialistično etiko, ki presoja etičnost dejanj na podlagi posledic teh dejanj. Takšno etiko Max Weber imenuje tudi etika odgovornosti. Zato mora politik prevzeti odgovornost za predvidljive posledice svojega ravnanja (Weber, 1992:

25 Da je obsežno krčenje izdatkov za znanost, visoko šolstvo in tehnološki razvoj (ki je bilo določeno z rebalansom proračuna za leto 2012) nespametno in za dolgoročni razvoj Slovenije škodljivo, so opozarjali mnogi: univerze, raziskovalni inštituti, ugledni znanstveniki in tudi nekateri politiki. Poleg tega je Gregor Golobič, minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, ki je imel veliko zaslug za dvig deleža državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj v času svojega ministirovanja (od konca novembra 2008 do začetka junija 2011), pokazal tudi na absurdnost argumentov, s katerimi sra pozneje ministra Žiga Turk in Janez Susteršič utemeljevala brutalne posege v financiranje teh področij: "Za dušo imajo narodi čas, ko uredijo bolj nujne stvari, je v 21. stoletju slavnostno konstatiral resorni minister. Najprej varčevanje, potem razvoj, ko si ga bomo lahko privoščili. Ta vulgarno-diamantska hierarhija (med tako imenovano ekonomsko bazo in družbeno nadstavbo ter časovno zaporedje (pravzaprav gradualistična prikazen) v konsekvenci to sfero reducira na luksuz presežno dobrih časov, na krizantemo v siromakovi gumbnici, na hobby program – od tod tudi samoumevnost ideje o zastojnem angažmaju umetnikov na državnih proslavah. Povečana vlaganja v zadnjih letih tako in tako niso dala rezultatov, se je s kvartalno računovodsko logiko v standardni monotoni zbor kvalificiral tudi finančni minister. Kar je približno tako – če uporabimo danes popularno metaforiko –, kot če bi lastnik nujne na pomlad sklepal, da je po jezenski servi namesto zrele pšenice vzklila nekakšna čudna trava, in se razočaran odločil, da jo bodisi precorje, zgradi parkirišče ali logistični center ali pa jo pokosi za nogometno igrišče." (Golobič, 2.112).

59).²⁶ A če sodimo po ravnanju mnogih politikov, se zdi, da odgovornosti za svoje odločitve v glavnem ne prevzemajo. Pripisujejo si le zasluge, odgovornost pa prelagajo na druge. Poleg tega je sporno tudi mnenje, da je ravnanje in odločitve politikov primerno ocenjevati le na osnovi meril, ki izhajajo iz konsekvencialističnih etik. A tudi če to počnemo, ravnanje tistih slovenskih politikov, ki so se odločili za tako radikalno krčenje proračunskih sredstev za raziskave in razvoj, ni bilo etično sporno samo, če so lahko upravičeno predvidevali, da bodo posledice neizpolnjevanja njihove zaveze glede povečanega vlaganja v raziskave in razvoj za Slovenijo boljše, kot bi bile, če bi svojo zavezo izpolnili. Toda na podlagi česa so ti politiki pred sprejetjem svoje odločitve lahko upravičeno sklepali, da bo imela njihova odločitev o nespoštovanju svojih obveznosti in o znižanju proračunskih sredstev za raziskave in razvoj boljše posledice, kot bi jih imela njihova nasprotna odločitev? Da je vprašanje umestno, se vidi tudi po tem, da se politiki niso odločili enako. Kajti če bi bili razlogi za sprejeto odločitev za vse dovolj prepričljivi, bi se – če bi se seveda odločali na podlagi racionalne utemeljenosti in prepričljivosti argumentov, ne pa glede na strankarsko pripadnost ali kake druge razloge – verjetno vsi odločili enako.

Že iz tega primera se vidi, da je odgovor na izhodiščno vprašanje, kakšen je odnos politike do znanja v družbi, ki naj bi se razvila v družbo znanja, dvoumen. Najlepše se to vidi pri tistih slovenskih politikih, ki imajo moč odločanja o državnem proračunu. Mnogi med njimi s svojim ravnanjem dokazujejo, da njihov odnos do znanja in družbe znanja ni nič drugega kot čista hipokrizija. Na deklarativni ravni kažejo svoj pozitiven odnos do znanja in družbe znanja, udejanjajo pa negativnega. Seveda je ta ocena njihovega odnosa zreducirana zgolj na en kazalnik – na njihov odnos do deleža državnih proračunskih sredstev za raziskave in razvoj –, in zato ne moremo na podlagi teh podatkov izrekati posplošenih sodb. Kljub temu pa se zdi ta podatek zadostna osnova za utemeljen sklep, da obstaja pomembna razlika v odnosu politikov do vlaganj v raziskave in razvoj: eni ravnavajo tako, kot govorijo, drugi pa, ravno nasprotno, eno govorijo in drugo delajo.

Literatura

Action Plan. Investing in research. [Http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2003_actionplan_en.htm](http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2003_actionplan_en.htm) (28. 6. 2013).

26 Nasprotje etiki odgovornosti je za Webra etika prepričanja. Razlika med etiko odgovornosti in etiko prepričanja pa je podobna bolj znani razliki med deontološkimi in konsekvencialističnimi etikami, to se pravi med etikami, ki etičnost nekega ravnanja presojajo na osnovi njegove skladnosti ali neskladnosti z vnaprej danimi načeli (ne ubijaj, ne laži itd.), in etikami, ki etičnost nekega dejanja presojajo glede na dobre ali slabe posledice takega dejanja (cf. Bobbio, 1994: 92–98).

- Beck, U. (2009). *Družba tveganja*. Ljubljana: Krtina.
- Bobbio, N. (1994). *Elogio della mitezza e altri scritti morali*. Milano: Lincea d'ombra.
- Drucker, F. P. (1994/1995). The Age of Social Transformation. *The Atlantic Monthly*, 53-80.
- European Commission, EUR 22700 – *Science and Governance – Taking European knowledge society seriously*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2007. [Http://ec.europa.eu/.../science-society/.../pdf.../european-knowledge-society_en.pdf](http://ec.europa.eu/.../science-society/.../pdf.../european-knowledge-society_en.pdf) (28. 6. 2013).
- European Union Parliament Website Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. *Presidency Conclusion*, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (28. 6. 2013).
- Golobič, G. (2012, 19. maj). Čas krize in kriza časa. Znanost v obdobju varčevanja. *Delo, Sobotna priloga*. [Http://www.delo.si/zgodbe/sobotna-priloga/cas-krize-in-kriza-casa.html](http://www.delo.si/zgodbe/sobotna-priloga/cas-krize-in-kriza-casa.html).
- Györfli, M. (2006). *Politika na področju raziskav in tehnološkega razvoja*. [Http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/policyresearch/article_7311_sl.htm](http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/policyresearch/article_7311_sl.htm) (28. 6. 2013).
- Kauppinen, T. (2004). *The »puzzle« of the knowledge society*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin. [Http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2005/134/en/1/cfo5134en.pdf](http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2005/134/en/1/cfo5134en.pdf) (28. 6. 2013).
- Kontler-Salamon, J. (2013, 1. junij). Pameren kmet nikoli ne poje semenskega krompirja. *Delo*. [Http://www.delo.si/druzba/znanost/pameren-kmet-nikoli-ne-poje-semenskega-krompirja.html](http://www.delo.si/druzba/znanost/pameren-kmet-nikoli-ne-poje-semenskega-krompirja.html)
- Krugman, P. (2010, 19. september). Appeasing the Bond Gods. *New York Times*, A21.
- Krugman, P. (2012, 27. september). Europe's Austerity Madness. *New York Times*, A35.
- Lyotard, J.-F. (2002). *Postmoderno stanje*. Ljubljana: Analecta.
- Mencinger, J. (2005). Leporečja Lizbonske strategije in Slovenija. *Gospodarska gibanja* 367/februar, 23-39.
- Miles, I. (2005). *The knowledge society and Euphoria (summary)*, Dublin. [Http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/efo414.htm](http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/efo414.htm) (28. 6. 2013).
- Mittelstrass, J. (2003). Knowledge as a Good: Science, Education, and the Commodification of Knowledge. *A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 7/4, 227.
- Mo. Z. (2013, 4. april). Barroso: Politika varčevanja je dosegla svoje meje. *Delo.si*. [Http://www.delo.si/novice/svet/barroso-politika-varcevavanja-je-dosegla-svoje-meje.html](http://www.delo.si/novice/svet/barroso-politika-varcevavanja-je-dosegla-svoje-meje.html).

- More Research and Innovation – A Common Approach. 2005-Communication [Http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2005_communication_en.htm](http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2005_communication_en.htm) (28. 6. 2013).
- More research for Europe – Towards 3% of GDP. 2002- Commission's communication.* . [Http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2002_communication_en.htm](http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/2002_communication_en.htm) (28. 6. 2013).
- Program reform za uresničevanje Lizbonske strategije v Sloveniji (2006). [Http://www.mgrt.gov.si/.../SI_NRP_2005_SLO_kon__na_verzija__28.10.2005.pdf](http://www.mgrt.gov.si/.../SI_NRP_2005_SLO_kon__na_verzija__28.10.2005.pdf) (28. 6. 2013).
- Prost, A. (1992). *Education, société et politiques*. Paris: Seuil.
- Resolucija o Nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu za obdobje 2006–2010 (Ur. l. RS, št. 3/2006). [Http://www.uradni-list.si/1/content?id=67936](http://www.uradni-list.si/1/content?id=67936) (28. 6. 2013).
- Schim van der Loeff, B. European Investment Bank: Innovative Finance for Financing Innovation, *The European Business Review*. [Http://www.europeanbusinessreview.com/?p=969](http://www.europeanbusinessreview.com/?p=969) (1. 5. 2009).
- Sloterdijk, P. (1983). *Kritik der zynischen Vernunft*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Strategija razvoja Slovenije (2005). [Http://www.umar.gov.si/fileadmin/user.../02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user.../02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf) (28. 6. 2013).
- The 3% objective: brief history. [Http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/history_en.htm](http://ec.europa.eu/invest-in-research/action/history_en.htm) (28. 6. 2013).
- UNESCO (2005). *Towards Knowledge Societies*. Paris: UNESCO Publishing.
- Weber, M. (1992). Politika kot poklic, V: Adam, F. (ur.). *Politika kot poklic*. Ljubljana: Krt, 21–66.
- http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_8/index_sl.htm (28. 6. 2013).
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20120910STO50935&format=XML&language=SL> (28. 6. 2013).

Zdenko Kodelja (1952); raziskovalec (znanstveni svetnik) na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani. Naslov: Rodež 18, SI-5210 Anhovo; telefon: (+386) 01 420 12 40. E-mail: zdenko.kodelja@pei.si.

to themselves become also agents of neoliberalism, not just merely a place for the exercise of neo-liberal ideas.

Key words: knowledge, knowledge-based society, lifelong learning, competencies, neoliberalism.

Zdenko Kodolja

Odnos politike do znanja

V kratki razpravi so obravnavani nekateri vidiki odnosa politike EU in Slovenije do znanja v družbi, ki je v strateških političnih dokumentih opredeljena kot družba znanja. Ta odnos je instrumentalen: znanje ima vrednost predvsem zato, ker je razumljeno kot sredstvo za doseganje gospodarske rasti in izboljšanje konkurenčnosti evropskega gospodarstva. Po drugi strani pa je odnos politikov do znanja in družbe znanja, če ga presojava po njihovem odnosu do vlaganj v raziskave in razvoj, dvoumen: eni ravnaajo v skladu s tem, kar govorijo, drugi pa, ravno nasprotno, eno govorijo in drugo delajo.

Gljučne besede: znanje, družba znanja, politika.

Relationship of politics to knowledge society

In short paper, only certain aspects of the relationship of the EU and Slovenia to knowledge society – which is defined as a knowledge society in strategic political documents – are discussed. The relationship is instrumental: knowledge has value primarily because it is seen as a means of achieving economic growth and improving the competitiveness of the European and Slovenian economies. On the other hand, the attitude of politicians and knowledge-based society is – if it is judged according to their position on investment in research and development – ambiguous: some act in accordance with what they say, while others, on the contrary, say one thing, but do another.

Key words: knowledge, knowledge society, politics.

Alenka Gril, Vesna Mlinarič, Maša Vidmar in Sabina Autor

Vrednost znanja za dijake in študente v različnih izobraževalnih programih

V študiji smo preučevali, ali se v vrednotenju znanja med dijaki in študenti odražajo družbene spremembe prioritet v vrednotenju znanja na področju izobraževanja, ki jih uvaja koncept »družbe znanja«. Raziskovanje smo oprli na teorijo socialnih predstav in preučevali značilnosti stališč, socialnih zaznav in vedenja na področju izobraževanja, osredotočenih na pripisovanje prioritet znanju, deklariranih v družbi znanja, tj. prioritete a)